

A SZERZŐI JOGI TUDATOSSÁG SZÜKSÉGESSÉGE¹

Mezei Péter

habilitált egyetemi docens

Harkai István

PhD hallgató

Szegedi Tudományegyetem

A fájlcseréléssel kapcsolatos 2012-es monográfiámban² jeleztem, hogy a fájlcserélők a szerzői jog célkitűzéseivel – az alkotómunka ösztönzésével és az alkotók személyének, illetve a művükhöz fűződő kapcsolatának védelmével – nem igazán tudnak azonosulni, s ez alapvetően a szerzői jog ismeretének hiányával magyarázható. A fogyasztók egyik klasszikus érve, hogy a kapzsi kiadók helyett a szerzőket kívánják támogatni azzal, hogy a lemezek megvásárlása helyett a koncertekre mennek el. Ehhez hasonlóan a közös jogkezelést is maffiaszerű képződménynek tartják. Valamennyi ilyen kijelentés világos bizonyítéka annak, hogy *a fogyasztók egyáltalán nem értik, mi végett jött létre a szerzői jog.*

Természetesen nem lehet a fogyasztókat hibáztatni azért, hogy önszántukból nem kívánnak megismerkedni e jogterülettel. A szerzői jog egy jelentős része nem érinti közvetlenül őket, egyes rendelkezések értelmezése pedig még a képzett jogászokat is komoly feladat elé állítja. Még csak azt sem lehet mondani, hogy e jogterület előbbre való volna bármely más jogágnál.

Mindezek ellenére, amennyiben a szerzői jogosultak szeretnének hatékonyan érvényt szerezni érdekeiknek, akkor mindent meg kell tenniük a társadalom szerzői joggal kapcsolatos alulképzettségének a felszámolására. A szerzői jogosultak mellett ebben az állami szerveknek is kiemelt szerepet kell vállalniuk. Következik ez abból is, hogy valamennyi állami (vagy például Európai Unió) elemzés hangsúlyozza a szerzői jogi „ipar” gazdaságra gyakorolt hatásának fontosságát. Ennek felismeréseként értékelhető, hogy az azóta elbukott, és parkoló pályára tett Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodás („*Anti-Counterfeiting Trade Agreement*”, röviden ACTA)³ külön szakaszt szánt a „lakosság tudatosságának növelése” kérdéskörének:

„(a) felek adott esetben támogatják az olyan intézkedések elfogadását, amelyek arra irányulnak, hogy növeljék a lakosság tudatosságát a szellemi tulajdon-jogok tiszteletben tartásának jelentőségével és a szellemi tulajdon-jogok megsértésének káros következményeivel kapcsolatban.”⁴

¹ A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében került megírásra.

² MEZEI Péter: *A fájlcsere dilemma – A perek lassúak, az internet gyors.* HVG-Orac, Budapest, 2012. 249-252.

³ Az ACTA megszületésének történetét lásd részletesen: YU, Peter K.: *Six Secret (and Now Open) Fears of ACTA*, SMU Law Review, 2011. 980-987. Az ACTA magyar nyelvű elemzését lásd különösen: MEZEI, 2012. 220-229.; KÖHIDI Ákos: *A Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodás egyes polgári jogi kérdései.* Jogi Iránytű, 2012/1. szám, 2012. április 23.

⁴ ACTA 31. cikk.

A felnőtt lakosság és a fiatal generációk tájékoztatása azonban több szempontból is más módszereket igényel.

A felnőtt internethasználók olyan kiforrott értékrenddel bírnak, amelyet az oktatás, részben az erre alkalmas intézményes keretek híján, kevésbé képes befolyásolni. Tapasztalataiknak köszönhetően nagy magabiztossággal próbálnak ki egy-egy új alkalmazást, s követnek új trendeket. Kellő tapasztalat birtokában könnyen képesek megítélni, hogy melyik szolgáltatás elégíti ki leginkább az igényeiket. Így mindaddig, amíg a fájlcsere és bármely más online tartalomfogyasztási csatornát (napjainkban leginkább a streaming oldalakat) kényelmesebbnek, gyorsabbnak, egyszerűbbnek találják, nem érznek késztetést arra, hogy pénzt áldozzanak a legális csatornák kínálatára. Sőt, valószínű, hogy a legális és az illegális szolgáltatások minőségi azonossága esetén is csak akkor lesznek hajlandók fizetni a tartalmakért, ha a jogszerű keretek között működő modell valamilyen értékkel, előnnyel szolgál számukra. Tájékozódásukban az online fórumok és hírcsatornák kiemelkedő szerepet játszanak, ahol a hiteles tájékoztatás sajnos a legtöbb esetben hiányzik. A korrekt és következetes jogalkalmazás hiánya ugyanekkora jelentőséggel bír döntéseik meghozatalában. Amíg ugyanis ezek az emberek azt látják, hogy következmények nélkül lehet fájlokat megosztani vagy videó tartalmakhoz hozzáférni, nem fognak azzal felhagyni. Amíg azt látják, hogy egyes szolgáltatókkal szemben se a jogosultak, se a rendőrség nem képes érdemben fellépni, biztonságban érzik magukat. A fájlcsere- és a legális tartalomfogyasztás felé nem pusztán szavakkal, hanem *csakis a szolgáltatások vonzóvá tételével, előnyeik hangsúlyozásával, a következetes jogalkalmazással és a hiteles hírforrások és elemzések elérhetővé tételével lehet terelni.*

A felnőtt generációk meggyőzésére alkalmas programokból szerencsére több ismert világszerte. A „Pro-Music” kampányt nemzetközi kiadók indították útjára annak érdekében, hogy a lehető legtöbb hasznos információval szolgáljanak a fogyasztók számára a legális csatornák nyújtotta előnyökről, illetve hogy a weboldalakra tereljék őket.⁵ Az Egyesült Királyságban indított „Why Music Matters” kezdeményezés híres zenészek életútján keresztül szemlélteti a közönséggel a zene jelentőségét és pozitív hatásait, ily módon hangsúlyozva az alkotótevékenység iránti tisztelet fontosságát.⁶ Hazánk vonatkozásában a ProArt által indított „Vetted? Kösz!” kampány érdemel többek között említést, amely a legális vásárlás előnyeiről tájékoztatta a fogyasztókat, miközben fesztiválbérleteket is nyerhettek a rajongók.⁷

Pablo Picasso szerint „minden gyermek művész. Az igazi problémát az jelenti, hogy miként maradjon művész az, aki felnőtt.”⁸ E gondolat kiválóan jelzi, hogy a fiatalok tájékoztatása a szerzői jog fontosságáról, illetve az alkotóművészet iránti elkötelezettségük biztosítása teljesen más hangsúlyokat kíván a felnőtt lakossághoz képest. Viviane Reding emelte ki egy beszédében:

---

⁵ Lásd: <http://pro-music.org/>. (2017.02.16.)

⁶ Lásd: <http://www.whymusicmatters.org/>. (2017.02.16.)

⁷ Vö. Elindult a „Vetted? Kösz!” kampány - nyerj fesztiválbérletet!, (https://zene.hu/20110606_vetted_kosz_nyerj_fesztivalberletet) (2017.02.16.) Igaz, az erre a célra létrehozott weboldal ma már nem működik.

⁸ Idézi: DE ACAIZO, Maria (WIPO): *Learn From the Past, Create the Future: The Arts and Copyright*, 2007. 9. (http://wipo.int/freepublications/en/copyright/935/wipo_pub_935.pdf). (2017.02.16.)

„hogy ha nem tesszük nagyon gyorsan a digitális tartalmakhoz való hozzáférést könnyebbé és felhasználóbaráttá, a művészi alkotótevékenység támogatóinak és a digitális szolgáltatások jogszerű használóinak teljes generációját fogjuk elveszíteni.”⁹

A fiatalok a jövő fogyasztói. Ők egyrészt vajmi keveset érhetnek a szerzői jogi perek forgatagából, ezért a tetemes kártérítés, esetleg a büntetőeljárás rémével fenyegetni őket nem tűnik hatásosnak. Másrészt az sem szükségszerű, hogy a jövő jogsértőivé váljanak. Legalább akkora esély mutatkozik arra, hogy „kalózként” folytassák felnőtt életüket, mint amekkora az esélye annak, hogy a jogszerű utat választják a tartalomfogyasztásban. A fiatalok véleménye relatíve könnyebben befolyásolható, ha az eléjük állított példa vonzó, érthető, reális és korrekt.¹⁰ Ugyanakkor látni kell, hogy őket nem elsősorban üzleti modellekkel lehet a jogszerű fogyasztásra csábítani. Az iskoláskorú népesség anyagi helyzete nem szükségképpen teszi lehetővé, hogy a jogvédett tartalmakat tömeges mennyiségben vásárolják (akár fizikai hordozókon, akár online felületen). Ennek megfelelően elkerülhetetlen, hogy e fiatalok ingyenes (vagy legalábbis nagyon olcsó) megoldások felé forduljanak. A fájlcserélés és egyéb online tartalomfogyasztási metódusok elkerülhetetlen társadalmi magatartásnak számítanak az iskoláskorúak körében. Az igazi választóvonalat az „első fizetés” jelenti. A fiatalokat eddig a pillanatig lehet arra rávenni, hogy jövedelmüknek legalább egy részét az alkotók támogatására fordítsák. E pillanat után az emberek már csak a szerzői jogtól távol eső okok miatt képesek változni (ilyen lehet például a családalapítás, egy gyermek születése). *A fiatalokba ezért elsősorban a szerzői jog iránti tiszteletet kell belenevelni, hogy aztán a piacra kilépve a lehetőségeikhez képest minél több áldozatot hozzanak a kultúra támogatása érdekében.*

Kiváló példaként szolgál a fiatalok oktatására a brit „Pop4Schools” program, amelyen keresztül az iskolások megismerhetik a zenealkotás folyamatát. Mindenki a számára leginkább testhezálló feladatot kapja: ki énekel, ki CD borítót tervez. Mindezekon keresztül a fiatalok életszerű módon tapasztalhatják meg, hogy mit is jelent alkotni, s ennek milyen haszna lehet.¹¹ Ehhez nagyon hasonló kezdeményezés a ProArt és az Audiovizuális Művek Szerzői Jogait Védő Közcélú Alapítvány (ASVA) által a Sulinet keretében készített digitális képregény, amely egy rock zenekar mindennapjain keresztül ismerteti a zenei alkotómunka fázisait, illetve a jogsértésekből eredő problémákat.¹²

⁹ REDING, Viviane: *Digital Europe – Europe’s Fast Track to Economic Recovery*, The Ludwig Erhard Lecture 2009, Lisbon Council, Brussels, 9 July 2009. 8.

¹⁰ A WIPO rendkívül korrekt anyagot publikált 2007-ben az alkotóművészet fontosságáról. Lásd: Acaizo, 2007. Ezzel ellentétben az Egyesült Államokban több elfogult és inkorrekt oktatási anyag is napvilágot látott. Annemarie Bridy heves kritikával illette a The Copyright Society of the USA „Copyright Kids!” programját (mivel az az USA Alkotmányának szerzői jogi klauzulája által hangsúlyozott kreatív alkotótevékenység támogatásának kárára emelte ki a már meglévő szerzői jogok tiszteletben tartásának kényszerét); valamint a RIAA „Music Rulez!” című propagandaanyagát (amely bármilyen engedély nélküli felhasználást jogellenesnek titulál, a fair use tesztről viszont egy szót sem ejt). Lásd: BRIDY, Annemarie: *Why Pirates (Still) Don’t Behave: Regulating P2P in the Decade after Napster*, Rutgers Law Review, 2009. 606-608.

¹¹ Az angol Pop4Schools programról lásd: Robin Heyworth: Pop 4 Schools Review, *dv 247 – The Music Magazine*, March 15, 2011 (<http://magazine.dv247.com/2011/03/15/23339/>) (2017.02.16.). Hasonló program Franciaországban a „Tous pour la musique” (<http://www.tplmusique.org/>) (2017.02.16.), illetve Ausztriában az „Ideen sind etwas Wert” (www.ideensindetwaswert.at) (2017.02.16.).

¹² Netes képregénnyel a középiskolások lelkéért, *Index*, 2006. 09. 06. (<http://index.hu/kultur/pol/asva060905/>) (2017.02.16.). A program eredeti honlapja (<http://szerzoijog.sulinet.hu/>) sajnos már nem érhető el.

Valamennyi fenti kezdeményezés jó irányba mutat. Habár ezek többségének alkalmazhatósága – elsősorban nyelvi akadályok miatt – területileg korlátozott, kiváló mintaként szolgálnak további projektekhez. Az ugyanis egyértelmű, hogy e területen az államok, a nemzetközi szervezetek, a jogosultak és azok érdekképviselői sosem lassíthatnak. A tájékoztatás és oktatás tartós munkát jelent ennek az érdekdoldalnak. Hatása azonban felbecsülhetetlen.

A fenti intézményes keretek között működő oktatási modellek mellett önszerveződésen alapuló kezdeményezésekre is szükség van. Olyan emberek részéről, akik képesek a fogyasztókkal a közös hangot megtalálni, azonban a szerzői jog fontosságát hangsúlyozva képesek megértetni, miért érdemes a kreatív alkotókat díjfizetéssel újabb munkára ösztönözni. Olyan fórumokra, egyeztetésekre, interjúkra, hírportálokra, hírlevelekre, blogokra, rádiós vagy televíziós műsorokra, könyvekre és még sorolni lehetne, amelyek képesek lehetnek megszólítani a célközönséget. Hasonlóképp, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala a 2013-ban elfogadott Jedlik-terv keretében középtávú stratégiai célként jelölte meg a szerzői jogi tudatosság erősítését Magyarországon. Sajnos e terv kivitelezését illetően csekély nyilvános információval rendelkezünk. Mindent egybevetve látható egy olyan űr a hazai szellemi tulajdonvédelem területén, amely indokolttá teszi egy szerzői jogi tudatosságnövelő program indítását.

A fentiekből sarjadt az a gondolat, hogy az Igazságügyi Minisztérium Oktatás- és Kutatásfejlesztési Programja keretében egy, a zenei szerzői jogi tudatosság növelését célzó program kerüljön kidolgozásra és megvalósításra. A zenei terület előtérbe helyezését az indokolta, hogy a fiatal végfelhasználók talán e szerzői jogi iparágat ismerik (és követik) a legjobban, valamint az IM programja keretében (mely egy évre szólt), e terület vizsgálata kínálta a legtöbb lehetőséget. A benyújtott és támogatást nyert program célként határozta meg, hogy legyen informatív, ugyanakkor tudományos igényességű, vertikálisan interdiszciplináris (vagyis tegye lehetővé a zeneipar professzionális képviselőinek, a kreatív alkotóknak, illetve a szerzői jogászok különböző csoportjainak az összekapcsolását). A program két kulcsszava ezért a „tudományos igényesség” és a „fiatal végfelhasználók elérése” volt.

A program keretében e sorok írója, Harkai István doktorandusz hallgató, Petrovski Klára és Bujdosó Villő joghallgatók, Temesi Bertalan zeneszerző és előadóművész, valamint Kozma Péter és Nemes Regina Alma grafikusok/animátorok munkája révén egy öt részes ismeretterjesztő rajzfilmsorozat került megalkotásra.¹³ A rajzfilmek epizódjai a zenei szerzői jogok mögötti jogpolitikai indokokat, a zenei alkotófolyamatot, a zenei jogosultak jogait, a zenei szerzői jogok közös kezelését, az internetes (adott esetben jogellenes) felhasználásokat, valamint a jogsértésekkel szembeni jogérvényesítést mutatták be egy négytagú, állatkarakterekből álló zenekar életén keresztül.

---

¹³ A kézirat lezárásakor a rajzfilmsorozat karaktereinek hangot kölcsönző személyek még nem ismertek, ugyanakkor valamennyien a Kaposvári Egyetem Rippl-Rónai Művészeti Karának hallgatói vagy oktatói lesznek.

1. ábra: a rajzfilm karakterei (balról jobbra): Cali, a vegetáriánus hópárdac, Vic, a basszusgitáros kolibri, Pete, a színváltó gyík és Steve, a frontsűn. © Nemes Regina Alma

Az állatkarakterek kiválasztását egyértelműen az indokolta, hogy így módon lehetővé váljon a fiatalabb rétegek elérése, valamint egy-egy szóvicc révén a szerzői jogi diskurzus feszességének a feloldása. Az így módon május végére elkészülő rajzfilmek terjesztésére, és az általa megosztandó üzenet promótálására külön kampány indítása várható, amelyben marketinges szakemberek nyújtanak majd segítséget, a YouTube videomesztő platform pedig tárhelyet.

A rajzfilm a szituációs komédia (*sitcom*) műfajának stílusjegyeit hordozza. A karakterek állandósága, a helyszínek visszatérő jellege ezt a struktúrát követi. A szituációs komédia sajátja, hogy igyekszik a szereplőket váratlan élethelyzetekbe helyezni, amelyben az írók által kitalált tulajdonságaik, személyiségjegyeik a leginkább érvényesülnek, illetve kifejeződést nyerhetnek. Az állatok által formált együttes párbeszédei közvetlenül és autentikusan képes megszólítani azt a közönséget, amelyet a rajzfilm célzó.

A rajzfilm karaktereit¹⁴ a forgatókönyvírók olyképpen alkották meg, hogy az egyes szerzői jogi problémákat ne egy „mesélő” tanítsa meg nekik, hanem maguk között merüljenek fel – és oldódjanak meg – a problémák. Keressenek, kutassanak, járjanak utána az interneten. A karakterek személyiségjegyeinek kialakítása arra is lehetőséget biztosított, hogy az egyes szerzői jogi álláspontokat képviseljék. Ez a szembenállás a leginkább talán a fájlcserét feldolgozó epizódban érhető tetten.

A szereplők között dogmatikai szempontból a kiadó producerét megformáló oroszlának van a legnagyobb szerepe, hiszen ő tudja a leghitelesebben bevezetni az együttes tagjait és egyben a nézőt a szerzői jog aktuális kérdéseibe. Ügyvédje, a menyét a jogérvényesítés terén ad hasznos tippeket, tanácsokat a fájlcserélés problémájával szembesülő együttesnek, amelynek tagjai egy csapásra változnak az addigi szimpla végfelhasználókból szerzőkké és előadókká, akik számára a szerzői jog egyszerre fontossá válik. A történet itt mutatja meg igazán az esszenciáját, hiszen a legjobb tanítómester a tapasztalat és az átélés. Ha pedig a

¹⁴ Ők a következők: az. 1. számú ábra keretében bemutatott négy zenész, akik szerzők és előadóművészek egyszerre, a hangfelvétel-előállító szerepét játszó Charles Leo of Strawberry, az oroszlán, a szerzői jogi jogérvényesítés specialistája, Randolph Weasel, a menyét, végül a közös jogkezelő szervezet képviselője, Linda Swan, a hattyu.

fiatal generációk számára az átélés egy rövid, vicces, de tartalmas ismeretterjesztő rajzfilm keretében érkezik, annál könnyebben éri majd el a kívánt hatást.

A fent bemutatott kreatív kutatás alkalmasnak ígérkezik arra, hogy ha szűkebb körben is, de elérjük a fiatalokat, s a tudatos fogyasztásra, az alkotófolyamat megbecsülésére ösztönözzük őket. Mindenkinek realizálnia kellene magában, hogy a szerzőket, az egyéb jogosultakat és a jogszabályokat megkerülő gyakorlat aligha nevezhető szimpatikus fogyasztói hozzáállásnak. Ezzel ellentétben azok, akik időt és energiát fordítanak új, egyéni-eredeti művek megalkotására, mindenképpen megbecsülést érdemelnek. A szerzői jog célja persze az is, hogy az alkotók és a szerzői művekhez hozzáférők között igyekezzen megtalálni és fenntartani a megfelelő egyensúlyt.

Tagadhatatlan, hogy a fejlettebb gazdaságokban a fogyasztói tudatosság is fokozottabb. Ahol erős a középosztály, ott könnyebben tud gyökeret verni az a gondolat is, hogy ha egy bizonyos, amúgy valamilyen úton-módon ingyen is hozzáférhető műért, tartalomért mégis fizetünk, akkor ezek a kiadásaink új művek és tartalmak létrejöttét fogják ösztönözni mind az alkotók, mind pedig a terjesztők részéről. Ezekben a gazdaságokban természetes, és magától értetődő, hogy egy adott szolgáltatásért ellenszolgáltatás jár. Ha csak egy apró lépéssel is, de a fent bemutatott kutatás ahhoz próbált tehát hozzájárulni, hogy a társadalom szerzői jogtudatossága erősödhesen, ily módon erősítve tovább magát a gazdaságot is.